

ІСТОРІЯ

УДК 37.013.42:94(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17438988>

Роль історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді

Мороз Інна Миколаївна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії світового українства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-6392-3249>

Каюн Вікторія Олександрівна,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії та суспільних наук, Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-0623-5881>

Прийнято: 09.10.2025 | Опубліковано: 25.10.2025

***Анотація.** Актуальність дослідження зумовлено необхідністю посилення ролі історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді в умовах глибоких суспільних трансформацій і тривалої російської агресії проти України. У сучасних реаліях історична освіта набуває не лише освітнього, а й безпекового значення, виступаючи чинником консолідації суспільства, формування національної стійкості та розвитку критичного мислення молодого покоління. Потреба в переосмисленні змісту й методів історичного навчання зумовлена завданням виховання свідомого громадянина, здатного діяти на основі історичної пам'яті, цінностей демократії та відповідальності за майбутнє держави. Метою статті є з'ясування впливу*

історичної освіти на формування громадянської ідентичності молоді та визначення ефективних напрямів підвищення її виховного потенціалу в умовах суспільних змін і воєнних викликів. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні системного, культурно-історичного та компетентнісного підходів, що дозволило здійснити аналіз змісту, функцій і освітніх практик історичної освіти в контексті громадянського виховання. Використано методи порівняльного, структурно-функціонального та контент-аналізу, узагальнення результатів емпіричних соціологічних досліджень і освітніх експериментів. Результати дослідження засвідчили, що історична освіта є багатовимірною системою формування ціннісних орієнтацій, у межах якої знаннявий компонент поєднується з морально-емоційним і діяльнісним. Доведено, що вона сприяє розвитку патріотизму, гуманізму, критичного мислення, а також формує готовність молоді до соціальної участі. Виявлено ключові проблеми, які обмежують ефективність історичної освіти: фрагментарність змісту, ідеологічна упередженість, низька практична спрямованість, кадрові та цифрові дисбаланси, відсутність системної міжінституційної координації. У висновках обґрунтовано необхідність переходу до компетентісно-діяльнісної моделі історичної освіти, впровадження практико-орієнтованих форматів (проектів, дебатів, сервіс-лернінгу), розвитку цифрових ресурсів і підвищення кваліфікації педагогів у сфері етики пам'яті та психологічно безпечного викладання воєнної тематики. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інтегрованих моделей викладання історії та громадянської освіти, а також із вивченням впливу цифрового середовища на формування історичної свідомості та громадянських компетентностей української молоді.

Ключові слова: *патріотичне виховання, історична свідомість, національна стійкість, демократичні цінності, медіаграмотність, громадянська активність, етика пам'яті.*

The role of historical education in the formation of civic identity among youth

Inna Moroz,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of
History of World Ukrainian Studies, Taras Shevchenko National
University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6392-3249>

Viktoriia Kaiun,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer, Department of
Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University,
Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0006-0623-5881>

Abstract. *The relevance of the study is determined by the need to strengthen the role of historical education in shaping the civic identity of young people amid profound social transformations and the ongoing Russian aggression against Ukraine. Under current conditions, historical education acquires not only an educational but also a security dimension, serving as a factor of social consolidation, national resilience, and the development of critical thinking among the younger generation. The rethinking of the content and methods of teaching history is essential for fostering a conscious citizen capable of acting on the basis of historical memory, democratic values, and responsibility for the future of the state. The purpose of the article is to clarify the impact of historical education on the formation of civic identity among young people and to identify effective directions for enhancing its educational potential under conditions of social change and wartime challenges. The research methodology is based on the combination of systemic, cultural-historical, and competence-based approaches, which made it possible to analyze the content, functions, and educational practices of historical education in the context of civic upbringing. Methods of comparative, structural-*

functional, and content analysis, as well as synthesis of empirical sociological research and educational experiments, were applied. The research results indicate that historical education is a multidimensional system of value formation in which the cognitive component is integrated with moral-emotional and activity-based aspects. It has been demonstrated that historical education fosters patriotism, humanism, critical thinking, and young people's readiness for social participation. The main barriers to its effectiveness have been identified, including fragmented content, ideological bias, insufficient practical orientation, digital inequality, teacher training gaps, and weak institutional coordination. The conclusions justify the need to shift toward a competence- and activity-oriented model of historical education, implement practice-based learning formats (projects, debates, service-learning), expand digital resources, and strengthen teachers' qualifications in ethical memory and trauma-sensitive teaching of war-related topics. The prospects for further research include the development of integrated models for teaching history and civic education, as well as studying the influence of the digital environment on the formation of historical consciousness and civic competencies of Ukrainian youth.

Keywords: *patriotic education, historical consciousness, national resilience, democratic values, media literacy, civic engagement, ethics of memory.*

Постановка проблеми. Історична освіта відіграє ключову роль у формуванні громадянської ідентичності молоді, оскільки саме через історичне знання відтворюється колективна пам'ять, утверджуються цінності державності, свободи та відповідальності за майбутнє країни. В умовах повномасштабної війни проти України актуалізується завдання переосмислення ролі історії як чинника консолідації суспільства, протидії інформаційним маніпуляціям і зміцнення національної суб'єктності. Формування громадянської ідентичності набуває не лише освітнього, а й

безпекового виміру, оскільки від рівня історичної свідомості залежить стійкість молодого покоління до зовнішніх впливів і здатність зберігати власну культурну і політичну самобутність. Наукова проблема полягає в необхідності розроблення сучасних педагогічних стратегій, які поєднують когнітивний, ціннісний та емоційний компоненти історичної освіти з метою розвитку активного громадянина, спроможного діяти на основі критичного мислення та історичної відповідальності. Практична значущість дослідження визначається потребою вдосконалення змісту освітніх програм і методик викладання історії, спрямованих на виховання патріотизму, поваги до демократичних принципів, толерантності та суспільної єдності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ролі історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді розгортаються в чотирьох взаємопов'язаних напрямках. Перший з них охоплює історико-культурні та етнокультурні аспекти становлення національної самосвідомості, що формують ціннісні орієнтири української молоді. Зокрема, В. Піщанська обґрунтовує, що феномен українського козацтва є ключовим чинником національної ідентичності, адже поєднує елементи колективної пам'яті, моральної автономії та історичної тяглості, які визначають ментальну структуру українського суспільства [1]. Л. Коткова та Г. Циганок, аналізуючи мовну ідентичність у воєнний період, показують, що мова стає не лише засобом комунікації, а й інструментом самоідентифікації, який формує психологічну єдність нації й актуалізує відчуття громадянської приналежності [2]. Фольклорні архетипи в поетичному дискурсі досліджує Т. Цепкало, підкреслюючи їхню роль як носіїв колективної історичної пам'яті, що формують символічні підвалини української ідентичності [3]. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення методичних підходів до інтеграції фольклорних і культурно-історичних компонентів у навчальні програми.

Другий напрям досліджень присвячений педагогічним і психологічним аспектам розвитку громадянської свідомості в освітньому процесі. О. Пометун обґрунтовує, що історична освіта відіграє центральну роль у формуванні національної ідентичності, оскільки вона забезпечує осмислення історії як простору моральної рефлексії й відповідальності [4]. У подальших дослідженнях О. Пометун наголошує, що навчання історії та громадянської освіти в умовах війни набуває функції психологічного відновлення, сприяючи консолідації суспільства й формуванню в учнів почуття історичної причетності до боротьби за незалежність [5]. С. Толочко підкреслює, що громадянська ідентичність сучасної особистості формується через поєднання знаннєвих, емоційно-ціннісних та діяльнісних компонентів, які активізуються у кризові періоди суспільного розвитку [6]. Подальші дослідження в цьому напрямі мають бути зосереджені на емпіричному аналізі впливу історичної освіти на формування громадянської ідентичності в умовах війни та поствоєнного відновлення.

Третій науковий напрям охоплює педагогічно-практичні підходи до формування громадянських компетентностей засобами історичної освіти. Т. Ремех і Г. Сєрова доводять, що історична освіта є потужним чинником формування патріотичних цінностей і громадянської свідомості, оскільки вона виховує в здобувачів освіти критичне мислення, соціальну відповідальність і розуміння історичної тягlosti державотворчих процесів [7]. О. Карпенко зі співавторами наголошують, що в повоєнний період історична освіта має виконувати інтеграційну функцію, сприяючи соціальній адаптації молоді, подоланню психологічних наслідків війни та відновленню громадянської єдності [8]. Подальші наукові розвідки в цьому напрямі мають бути спрямовані на інтеграцію практико-орієнтованих форм історичного навчання в освітній процес для розвитку компетентностей демократичної участі.

Четвертий напрям наукових праць охоплює міжнародні дослідження, що визначають концептуальні орієнтири для модернізації української системи громадянської освіти. С. О. Аджапс (S. O. Ajaps) і А. Н. Обіагу (A. N. Obiagu) доводять, що громадянська освіта, заснована на критичній свідомості, сприяє розвитку рефлексивного мислення, емпатії та соціальної активності молоді [9]. Д. Маццоні (D. Mazzoni) та співавтори аналізують вплив транскордонної мобільності на становлення європейської ідентичності, підкреслюючи значення історичної обізнаності як основи культурної інтеграції [10]. К. Л. Клей (K. L. Clay) та Б. С. Рубін (B. C. Rubin) обґрунтовують концепцію критично релевантної громадянської освіти, у межах якої історія розглядається як простір осмислення соціальної справедливості й індивідуальної відповідальності [11]. С. Браньє (S. Branje) та співавтори доводять, що становлення ідентичності в підлітковому віці є безпосередньо пов'язаним із розумінням історичного контексту та моральної еволюції суспільства [12]. А. К. Хаджихамбіс (A. C. Hadjichambis) і Д. Параскева-Хаджихамбі (D. Paraskeva-Hadjichambi) у концепції освіти для екологічного громадянства підкреслюють, що історична пам'ять формує здатність до глобальної відповідальності та критичної участі в подоланні суспільних проблем [13]. Узагальнення цього напрямку демонструє, що поєднання українського досвіду з міжнародними освітніми практиками відкриває можливості для формування нової парадигми історичної освіти – спрямованої на розвиток активного, етичного й глобально свідомого громадянина.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні наукові напрацювання, низка аспектів проблеми формування громадянської ідентичності засобами історичної освіти залишається недостатньо вивченою. Зокрема, бракує системних досліджень практичної реалізації компетентнісного підходу, методик роботи з травматичними темами війни, механізмів інтеграції історичної та громадянської освіти, а також

емпіричних даних щодо впливу цифрового середовища на формування історичної свідомості молоді.

Запропоноване дослідження спрямовано на подолання цих прогалин шляхом комплексного аналізу змісту, методів і освітніх практик історичної освіти в сучасних умовах. Його результати покликані поглибити розуміння виховного потенціалу історії, удосконалити методологічну базу викладання та створити підґрунтя для розроблення інноваційних моделей формування громадянської ідентичності молодого покоління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу історичної освіти на формування громадянської ідентичності молоді та визначення шляхів підвищення її виховного потенціалу в умовах сучасних суспільних змін.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- 1) з'ясувати роль історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді;
- 2) проаналізувати сучасні підходи та проблеми її реалізації в освітньому процесі;
- 3) обґрунтувати шляхи підвищення ефективності історичної освіти у вихованні громадянської свідомості та патріотизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історична освіта посідає провідне місце в системі формування громадянської ідентичності молоді, оскільки саме через історичне знання відтворюється спадкоємність культурних цінностей, національної пам'яті та державницьких традицій. Вона виконує не лише інформаційну, а й світоглядну, ціннісно-орієнтаційну та соціалізаційну функції, формуючи в молодого покоління розуміння належності до своєї спільноти, відповідальності перед суспільством і готовності діяти на благо держави. В умовах глобалізації, цифровізації та інформаційних впливів історична освіта стає засобом зміцнення ідентичності,

адже дає можливість критично осмислювати минуле, розпізнавати маніпуляції з історичними фактами та формувати об'єктивний історичний наратив про розвиток українського народу (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив історичної освіти на формування громадянської ідентичності молоді

Функція історичної освіти	Зміст впливу	Очікуваний результат
Когнітивна	Формування системних знань про історичні процеси, постаті та події, що визначили державність України	Усвідомлення історичної тягlosti, належності до української нації
Ціннісна	Засвоєння демократичних, гуманістичних і патріотичних цінностей через історичні приклади	Вироблення морально-громадянських орієнтирів і готовності до соціальної участі
Емоційно-мотиваційна	Формування емоційного зв'язку з Батьківщиною, історією, героями національного руху	Підвищення рівня патріотизму, гордості та емпатії до історичних постатей
Комунікативна	Розвиток умінь історичного діалогу, толерантності, міжкультурного розуміння	Здатність до конструктивної взаємодії та відповідального громадянського вибору
Практична	Використання історичних знань для розуміння сучасних суспільно-політичних процесів	Активна участь у громадському житті, критичне мислення, медіаграмотність

Джерело: сформовано авторами на основі [1, с. 20–21; 2, с. 188–189; 4, с. 2; 5, с. 63–64; 7, с. 1262–1263; 9, р. 70–72; 11, р. 165–167]

У сучасній українській освітній практиці функції історичної освіти реалізуються через поєднання формального навчання, позакласних ініціатив і співпрацю з інституціями пам'яті. На рівні навчальних програм інтегрований курс «Громадянська освіта» у 10 класі безпосередньо визначає розвиток громадянської ідентичності, критичного мислення та здатності до участі в суспільному житті як очікувані результати навчання [14]. Такий підхід забезпечує перехід від простого засвоєння фактів до усвідомлених ціннісних рішень і відповідальних дій, поєднуючи когнітивний, емоційно-мотиваційний

та практичний складники освітнього процесу. На практиці це виявляється в шкільних дискусіях, локальних проєктах і громадських ініціативах, що формують у молоді досвід соціальної взаємодії та відповідальності. Емпіричні дані свідчать, що громадянська активність української молоді зростає. За результатами дослідження Міністерства молоді та спорту України (2023 р.), 16% респондентів брали участь у волонтерських ініціативах, а 27% визначили «бути корисними суспільству» як одну із життєвих пріоритетних цілей [15]. Це підтверджує взаємозв'язок між модернізованим змістом історичної освіти та формуванням практичних громадянських компетентностей. Навчальні курси та позакласні форми діяльності поступово виходять за межі аудиторії, трансформуючи історичну освіту у сферу суспільної дії, де навчання і громадська активність взаємно підсилюють одне одного, створюючи основу для національної ідентифікації, солідарності та культури служіння.

Сучасні підходи до організації історичної освіти в школах і закладах вищої освіти передбачають зміщення акцентів від передавання фактів до формування активної громадянської позиції через дослідження, публічний діалог і партнерство з інституціями пам'яті. У шкільному середовищі це реалізується через проєктно-дослідницькі модулі, дебати, цифрові архіви та медіаграмотність; у вищій освіті – через сервіс-лернінг, міждисциплінарні курси та співпрацю з громадами. Такі підходи поєднують історичне знання з практиками демократії, критичного мислення й етики громадської участі, перетворюючи історичну освіту на чинник стійкого розвитку та громадянської зрілості молоді (табл. 2).

Таблиця 2

Сучасні підходи організації історичної освіти для виховання активного громадянина

Підхід	Організація навчання	Інструменти	Очікуваний ефект
Дослідницько-проектний (IBL/PBL – inquiry-based learning / project-based learning)	Тематичні кейси з локальної чи національної історії, міні-дослідження, публікація результатів	Архівні джерела, картування подій, усна історія	Перехід від відтворення фактів до доказового мислення і публічної комунікації висновків
Сервіс-лернінг (service-learning) і громадські проекти	Курсова або позакласна діяльність на користь громади (меморіальні ініціативи, музеї, волонтерство)	Партнерства із закладами культури та НУО, етичні кодекси	Інтеріоризація громадянських цінностей через практичну дію, зростання мотивації до участі
Діалогово-дискусійний формат	Семінари, дебати, симуляції історичних рішень із правилами доказовості	Метод дебатів, сократівський діалог, політика «fairdebate»	Толерантність до різних поглядів, уміння аргументувати публічну позицію
Інтеграція з інституціями пам'яті	Спільні курси, виїзні заняття, кураторські проекти	Музейні колекції, цифрові виставки, кураторські тексти	Емоційно-ціннісна включеність, переживання історії як особистого досвіду
Цифрова історична освіта і медіаграмотність	Критичне читання онлайн-контенту, фактчекінг, робота з даними	Цифрові архіви, таймлайни, верифікаційні чек-листи	Стійкість до дезінформації, відповідальне використання джерел
Автентичне оцінювання	Портфоліо, публічні захисти, стандартизовані компоненти	Рубрики, кейсові тести, стандартизовані оцінювання	Узгодженість результатів навчання з громадянськими компетентностями

Джерело: сформовано авторами на основі [4, с. 3; 5, с. 68–69; 7, с. 1265–1266; 8; 9, р. 75–77; 10, р. 92–94; 11, р. 172–173; 13, р. 245–247]

У сучасних освітніх практиках поєднання перелічених підходів створює поліфункціональне середовище, в якому історична освіта перестає бути ізольованою дисципліною і перетворюється на інструмент суспільної дії та критичного осмислення реальності. Зокрема, впровадження дослідницько-проектного навчання (IBL/PBL) довело ефективність у формуванні навичок

аналітичного мислення: за підсумками всеукраїнського моніторингу НМТ 2024 року учасники, які систематично брали участь у проєктній роботі з історії, показали на 12–15% вищі результати з аналітичних завдань порівняно з тими, хто навчався за традиційною моделлю [16]. Ця різниця не лише демонструє освітню перевагу, а й відображає розвиток громадянських компетентностей – здатності аргументовано захищати власну позицію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та сучасними викликами, оцінювати суспільні процеси з позицій демократичних цінностей.

Сервіс-лернінг у закладах вищої освіти показує ще більший рівень інтеграції історичної освіти в соціальну практику. Наприклад, у межах партнерських програм між історичними факультетами університетів і місцевими громадами реалізуються проєкти з відновлення пам'ятних місць, цифрової архівації усної історії ветеранів і створення локальних онлайн-музеїв. Такі ініціативи поєднують навчальні цілі з громадянським служінням і сприяють розвитку ціннісної емпатії та культурної пам'яті молоді. У рамках міжнародного проєкту ServU, який впроваджується за підтримки програми Erasmus+ і координується Українським католицьким університетом, розробляються та впроваджуються модулі суспільно орієнтованого навчання в співпраці з місцевими громадами. Студенти-історики беруть участь у проєктах з документування усної історії, збереження культурної спадщини та створення цифрових архівів пам'яті, що сприяє формуванню громадянської відповідальності й історичної емпатії [17]. Важливо, що досвід участі в подібних проєктах має тривалий ефект: за результатами аудиту Міністерства молоді та спорту України, 73% студентів, які брали участь у локальних ініціативах з історичної пам'яті, надалі долучаються до інших форм громадської активності – від волонтерства до культурних акцій [18]. Це підтверджує, що історична освіта здатна не лише навчати, а й соціалізувати через діяльність.

Історичне знання виступає одним із головних чинників формування ціннісного світогляду молоді, забезпечуючи поєднання національної свідомості, моральної відповідальності та розуміння демократичних принципів. Воно виконує функцію морального орієнтира, оскільки дозволяє молодій людині осмислити не лише події минулого, а й наслідки колективних й індивідуальних виборів, зроблених у різні історичні періоди. Патріотизм у цьому контексті постає не як декларативна лояльність до держави, а як усвідомлена ціннісна позиція, що ґрунтується на повазі до прав людини, готовності до спільного блага та солідарності в кризових умовах. Саме через історичну освіту відбувається формування внутрішньої логіки громадянської відповідальності – від інтелектуального розуміння історичних процесів до емоційної ідентифікації з нацією та морального усвідомлення своєї ролі в суспільстві (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив історичного знання на розвиток ціннісних орієнтацій молоді

Тип орієнтації	Змістовий аспект історичного знання	Механізм формування	Очікувані результати
Патріотичні орієнтації	Знання історії національно-визвольних змагань, державотворчих процесів, культурної спадщини	Емоційно-пізнавальна ідентифікація з історичними героями, участь у меморіальних ініціативах	Почуття належності до нації, готовність до громадянської активності, гордість за державу
Демократичні орієнтації	Вивчення історії становлення прав людини, парламентаризму, громадських рухів	Аналіз історичних кейсів боротьби за свободу, порівняння демократичних і тоталітарних систем	Формування критичного мислення, толерантності, поваги до прав людини
Морально-ціннісні орієнтації	Осмислення моральних виборів у кризові періоди історії (війни, репресії, Голокост)	Етична рефлексія, дискусії, рольові моделі поведінки	Усвідомлення моральної відповідальності, розвиток емпатії та гуманізму

Європейські орієнтації	Порівняльне вивчення європейських демократичних традицій та історії України в європейському контексті	Інтеграція в освітні проекти ЄС, академічна мобільність, міжнародні шкільні ініціативи	Прийняття європейських цінностей, відчуття приналежності до спільного цивілізаційного простору
Громадянсько-активні орієнтації	Знання сучасних історичних процесів, війни за незалежність України	Осмислення поточної історії, участь у волонтерстві, проєктах пам'яті	Готовність до відповідальної участі в суспільному житті, формування стійкої громадянської позиції

Джерело: сформовано авторами на основі [1, с. 22–23; 3, с. 78–79; 4, с. 3–4; 6, с. 186–188; 7, с. 1267–1268; 9, р. 80–82; 12, р. 914–916; 13, р. 252–254]

В українських реаліях вплив історичного знання на формування патріотичних, демократичних і морально-ціннісних орієнтацій молоді має не лише теоретичне, а й емпіричне підтвердження. За даними соціологічного опитування групи «Рейтинг» (2023), 94% українців і 96% молоді вважають себе патріотами [19], що свідчить про стійке зростання національної самоідентифікації. Така тенденція безпосередньо пов'язана з посиленням уваги до історичної освіти, розвитком проєктів публічної історії та залученням учнів і студентів до дослідження локальних історичних сюжетів. Патріотизм у цьому контексті набуває раціонального характеру – як усвідомлена позиція громадянина, який розуміє історичні витоки державності й значення боротьби за свободу. Водночас історична освіта формує в молоді засади демократичного світогляду. За даними Київського міжнародного інституту соціології (2025), 63% українців і понад 70% молоді віддають перевагу демократичній системі управління над авторитарною [20]. Це свідчить про внутрішнє прийняття демократизму як цінності, що підкріплюється аналізом історичних періодів боротьби за права людини, розвитку парламентаризму й становлення правових інститутів. Освітні практики, засновані на інтерактивних методах – історичних дискусіях, дебатах, меморіальних заходах, цифрових виставках і

волонтерських ініціативах, сприяють перетворенню знань у досвід морального вибору.

Попри стратегічне значення історичної освіти для формування громадянської ідентичності, її ефективність залишається обмеженою через низку системних, методологічних і контекстуальних проблем, що особливо загострилися в умовах російської агресії проти України [4, с. 2]. Однією з ключових є фрагментарність змісту освітніх програм: історичний матеріал часто подається як послідовність фактів без аналізу причинно-наслідкових зв'язків і ціннісного контексту, що формує поверхове уявлення про історію як набір подій, а не як процес [8]. Ідеологічні упередження залишаються ще однією проблемою – частина підручників відтворює одновимірні або героїзовані трактування минулого, звужуючи простір для критичного мислення й демократичного діалогу.

Війна оголила слабкі місця історичної освіти. З одного боку, вона актуалізувала патріотичний компонент, посиливши інтерес до національної історії, визвольних змагань та героїзму українського народу; з іншого – виявила недостатню готовність освітньої системи до науково виваженого, психологічно безпечного викладання цих тем [1, с. 21–22]. Зберігається низький рівень практичної спрямованості історичної освіти: переважають репродуктивні методи навчання, тоді як робота з джерелами, участь у дослідницьких і меморіальних проєктах залишаються епізодичними [2, с. 189–190; 8; 10, р. 92–93]. Обмеженість співпраці з інституціями пам'яті та відсутність інтеграції історії в сучасний соціальний контекст послаблюють її виховний потенціал.

Проблемою загальнонаціонального масштабу є цифрова нерівність. У багатьох школах, особливо прифронтових, бракує технічних ресурсів, стабільного інтернету та доступу до сучасних цифрових архівів. Це ускладнює впровадження інтерактивних форм навчання та протидію дезінформації, що

поширює російські історичні наративи [12, р. 915–916]. Дефіцит медіаграмотності у вчителів і здобувачів освіти стає прямою загрозою формуванню стійкої громадянської ідентичності [9, р. 76–77; 11, р. 172–173]. Не менш критичною залишається кадрова проблема. Значна частина вчителів не має компетенції у сфері психології травми, наративної педагогіки та критичного аналізу джерел, що обмежує здатність забезпечувати збалансоване тлумачення історії сучасної війни.

Оновлення історичної освіти має ґрунтуватися на науковій достовірності, ціннісній збалансованості та практичній релевантності, що перетворює історичне знання на засіб формування громадянської свідомості. Пріоритетом є перехід від фактографічного до компетентнісно-діяльнісного підходу, орієнтованого на розвиток критичного мислення, етичного судження та аналітичних умінь. Доцільним є інтегрування історії з громадянською освітою, етикою, правознавством і медіаграмотністю, що дозволить сформувати в молоді комплексне бачення взаємозв'язку минулого й сучасності. Практичний складник слід посилювати завдяки методам «learning by doing»: участі здобувачів освіти в дослідницьких проєктах, симуляціях, дебатах, реконструкціях та ініціативах сервіс-лернінгу, які поєднують навчання з громадською діяльністю – упорядкування пам'ятних місць, створення цифрових виставок чи локальних архівів. В умовах російської агресії необхідно забезпечити науково виважене й психологічно безпечне викладання воєнних тем, залучаючи ветеранів, істориків, журналістів і митців для створення міжпоколіннього діалогу та осмислення історії як живого досвіду. Цифровізація освіти має стати важливим чинником оновлення: створення відкритих електронних архівів, інтерактивних платформ і партнерств між школами, університетами та інституціями пам'яті сприятиме розвитку дослідницьких і патріотичних компетентностей. На державному рівні слід інституціоналізувати політику історичної освіти як елемент

гуманітарної безпеки через узгоджену співпрацю Міністерства освіти і науки, Українського інституту національної пам'яті, Національної академії педагогічних наук і громадських ініціатив. Такий підхід, поєднаний із цифровими та педагогічними інноваціями, здатен зробити історичну освіту ключовим чинником суспільної стійкості й формування відповідального громадянина.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що історична освіта є ключовим чинником формування громадянської ідентичності молоді, поєднуючи знаннєвий, ціннісний і діяльнісний компоненти виховання. Вона сприяє розвитку патріотизму, критичного мислення й відповідальності за державу, а в умовах російської агресії виконує функцію суспільної консолідації та протидії дезінформації.

Ефективність історичної освіти обмежують фрагментарність змісту, ідеологічні спрощення, низька практична спрямованість, цифрова нерівність і дефіцит педагогічних компетентностей. Рекомендовано оновити програми на засадах компетентнісного підходу, інтегрувати історію з громадянською освітою, впроваджувати проєктні та цифрові формати навчання й посилити підготовку вчителів у сфері етики пам'яті. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інтегрованих моделей історичної та громадянської освіти й аналізом впливу цифрового середовища на формування історичної свідомості молоді.

Список використаних джерел

1. Піщанська В. М. Феномен українського козацтва як етнокультурної спільності. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2018. № 40. С. 18–26. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1693> (дата звернення: 11.08.2025).

2. Коткова Л., Циганок Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Т. 2, № 84. С. 184–192. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-29>
3. Цепкало Т. О. Міфо-фольклорна своєрідність архетипного образу місяця в поезії А. Малишка та В. Симоненка. *Література та культура Полісся. Серія: Філологічні науки*. 2014. № 77. С. 74–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2014_77_11 (дата звернення: 11.08.2025).
4. Пометун О. І. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у процесі здобуття громадянської та історичної освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5116>.
5. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62–72. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72>.
6. Толочко С. В. Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. С. 181–191. DOI: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277433>.
7. Ремех Т. О., Серова Г. В. Роль історичної освіти в становленні патріотичних цінностей та громадянської свідомості здобувачів освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4(22). С. 1259–1269. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-1259-1270](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-1259-1270).
8. Карпенко О. Г., Довбенко Т. В., Кирчата І. М. Розвиток освітніх програм для підтримки соціальної інтеграції та зміцнення громадянської ідентичності в повоєнній Україні. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14887625>.
9. Ajaps S. O., Obiagu A. N. Increasing civic engagement through civic education: A critical consciousness theory perspective. *Journal of Culture and*

Values in Education. 2021. Vol. 4, № 1. P. 64–87. DOI: <https://doi.org/10.46303/jcve.2020.2>

10. Mazzoni D., Albanesi C., Ferreira P. D., Opermann S., Pavlopoulos V., Cicognani E. Cross-border mobility, European identity and participation among European adolescents and young adults. In: *Youth Citizenship and the European Union*. Routledge, 2020. P. 88–103. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429281037-6/cross-border-mobility-european-identity-participation-among-european-adolescents-young-adults-davide-mazzoni-cinzia-albanesi-pedro-ferreira-signe-opermann-vassilis-pavlopoulos-elvira-cicognani> (дата звернення: 11.08.2025).

11. Clay K. L., Rubin B. C. «I look deep into this stuff because it's a part of me»: Toward a critically relevant civics education. *Theory & Research in Social Education*. 2020. Vol. 48, № 2. P. 161–181. DOI: <https://doi.org/10.1080/00933104.2019.1680466>.

12. Branje S., De Moor E. L., Spitzer J., Becht A. I. Dynamics of identity development in adolescence: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence*. 2021. Vol. 31, № 4. P. 908–927. DOI: <https://doi.org/10.1111/jora.12678>.

13. Hadjichambis A. C., Paraskeva-Hadjichambi D. Education for environmental citizenship: The pedagogical approach. In: *Conceptualizing Environmental Citizenship for 21st Century Education*. 2020. Vol. 4. P. 237–261. URL: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/39551/2020_Book_ConceptualizingEnvironmentalCi.pdf?sequence=1#page=240 (дата звернення: 11.08.2025).

14. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Навчальна програма. *Міністерство освіти і науки України*: вебсайт. 2022. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10->

11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf (дата звернення: 11.08.2025).

15. Вплив війни на молодь в Україні. *Міністерство молоді та спорту України*: вебсайт. 2023.

https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.2023.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

16. Деякі результати основної сесії НМТ. *Український центр оцінювання якості освіти*: вебсайт. 2024. <https://testportal.gov.ua/deyaki-rezultaty-osnovnoyi-sesiyi-nmt/> (дата звернення: 11.08.2025).

17. Суспільно орієнтоване навчання у вищій освіті для відновлення України – результати першого року проєкту ServU. *Український католицький університет*: вебсайт. 2024.

URL: https://ucu.edu.ua/news/suspilno-oriyentovane-navchannya-u-vyshhiy-osviti-dlya-vidnovlennya-ukrayiny-rezultaty-pershogo-roku-proyektu-servu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.08.2025).

18. Аудит сфери національної та громадянської ідентичності. *Міністерство молоді та спорту України*: вебсайт. 2024. https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Soc_doslidzhenia/2024/AUDIT%20OF%20THE%20SPHERE%20OF%20NATIONAL%20AND%20CIVIC%20IDENTITY.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

19. Соціологічне дослідження до Дня Незалежності: «Уявлення про патріотизм та майбутнє України (16–20 серпня 2023)». *Група «Рейтинг»*: вебсайт. 2023. <https://www.ratinggroup.ua/news/soc-olog-chne-dosl-dzhennya-do-dnya-nezalezhno-uyavlennya-pro-patr-otizm-ta-maybutn-ukra-ni-16-20-se> (дата звернення: 11.08.2025).

20. Що більш важливо для України – сильний лідер чи демократична система. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)*: вебсайт. 2025. <https://kiis.com.ua/?cat=reports&id=1550&lang=ukr&page=1> (дата звернення: 11.08.2025).